

At sætte mål

KUNSTEN AT SÆTTE MÅL

Også inden for forebyggelse er det nødvendigt at sætte sig klare mål - og gøre sig klart, hvordan man måler indsatsen.

AF PER HOLTH

I Norge har Social- og helsedirektoratet meldt ud, at når der fremover skal prioriteres blandt ansøgninger om statslige tilskud til forebyggende indsatser, vil der blive lagt større vægt på vidensbase-rede strategier og på målformuleringer, der kan evalueres, end hidtil.

Manglende beskrivelser af tydelige mål er en af de største og mest åbenbare hindringer for effektiv resultatevaluering af forebyggelsesprojekter. Såkaldte over-ordnede mål og politiske udmeldinger er ofte af en diffus og pompøs karakter. Alligevel er der grund til at understrege, at det diffuse og pompøse ikke nødven-

digvis skal påvirke formuleringen af vores arbejdsmaal, og ej heller er ensbetydende med, at man arbejder med ting, som ikke kan måles.

En gennemgang af typiske projekt- og programbeskrivelser viser særlig tre typer problemer ved målformuleringer: Mål bliver beskrevet diffust og ofte pompøst, aktiviteter og tiltag bliver beskrevet ved hjælp af målsætninger, og selv konkrete mål er oftest ikke gjort operationelle i form af en formulering af, hvad det er, der skal opnås hvordan.

Pompøse mål kan have sin funktion både med hensyn til at give motivation og råderum for forskellige initiativer, men de er ikke egnede som arbejdsmaal.

Artiklen bygger på en gennemgang af 25 norske forebyggelsesprogrambeskrivelser, som tilsammen indeholder 87 mål¹. Hvis vi fjerner 65 diffuse og pompøse mål, står vi tilbage med 22 mål. Hvis vi også fjerner 17 'mål', som er aktiviteter uden egentlig beskrivelse af mål for aktiviteterne, har vi fem konkret beskrevne mål tilbage. Hvis vi til slut fjerner mål, som ikke indeholder beskrivelser af målemetoder, står vi tilbage med nul (0) operationelle mål.

Diffuse og pompøse mål

Hele 65 af 87 beskrevne mål er altså af den type, som her er betegnet som diffuse eller pompøse. Selvom dette er det

mest tydelige problem, er det måske samtidigt det problem, som det er mest vanskeligt at gøre noget ved. Mål kan være uklare på forskellige måder:

1. Samlebetegnelserne

Målene kan være formuleret som samlebetegnelser på alt for mange forskellige ting. Et eksempel kan være at 'ændre holdninger til brug af rusmidler'. I spørgeundersøgelser kan holdninger for eksempel være defineret ud fra svar på et sæt spørgsmål. Men holdninger omfatter også en række andre fænomener. Holdning vil kunne omfatte forskellige ting, som siges, måder det siges på og en række andre typer adfærd i forskellige situationer.

Pas på: Stop op, hvis dine målformuleringer inkluderer ting som 'holdninger', 'bevidsthed', 'refleksion', 'engagement', 'ideer' eller 'forståelse'.

Mit råd: Find ud af, hvad der udgør den konkrete baggrund for, at man ønsker at ændre 'holdninger', 'bevidsthed', 'forståelse' osv. Hvad er f.eks. baggrunden for at sige noget om, hvilke holdninger personer har nu (før indsatsen)?

Hvis vi mener, at *holdninger* bør ændres, bør vi have et grundlag for at mene noget om, hvad holdningerne er i udgangspunktet. Hvad har vi observeret eller registreret, som gør, at vi mener, at holdningerne bør ændres? Hvordan kan vi vide, om vi opnår en bestemt ændring fra det, vi har observeret? Dette er ikke et spørgsmål, der kun kan overlades til forskere. Det er et grundlæggende spørgsmål, som enhver, der formulerer mål om at opnå en holdningsændring, bør have besvaret i udgangspunktet.

Når vi har beskrevet problemet eller udfordringen mere konkret, vil begreber som 'holdninger' osv. sandsynligvis være overflødige og til og med vildledende.

Eksempler:

- *Skabe holdninger hos eleverne til at kunne foretage rigtige valg i konkrete situationer.*

På hvilken måde foretager eleverne ikke rigtige valg nu? Hvad gør de, i hvilke si-

tuationer, og med hvilke konsekvenser? Hvad vil udgøre de rigtige valg? Hvad må eleverne gøre – i hvilke konkrete situationer?

Er disse handlemåder studeret eller registreret direkte – eller bare ved udspørgning?

Tages der sigte på at registrere ændringer i, hvad eleverne gør i forskellige konkrete situationer – eller f.eks. bare ændringer i, hvad de siger om det?

- *Øge elevernes livskvalitet, trivsel og muligheder for at mestre udfordringer.*

Hvad er grundlaget for at sige noget om livskvaliteten og trivslen nu (før indsatsen)? På hvilken måde mestrer de ikke bestemte udfordringer nu? Hvad gør de – i hvilke typer af situationer – og med hvilke umiddelbare og langsigtede konsekvenser?

Er handlemåder studeret eller registreret direkte – eller bare ved udspørgning? Tages der sigte på at registrere ændringer i, hvad eleverne gør i forskellige konkrete situationer?

- *Skabe et godt og trygt læringsmiljø og godt samarbejde mellem skole og hjem.*

På hvilken måde er læringsmiljøet ikke trygt nu, og på hvilken måde er samarbejde mellem skole og hjem ikke godt? Hvilke typer adfærd er observeret i forskellige situationer?

Hvilke konkrete ændringer må til, for at man vil sige, at målet om at skabe et godt og trygt læringsmiljø (og godt samarbejde mellem skole og hjem) er opnået?

2. Bidrag til at nå målet

Mål kan være uklare ved, at de beskrives som noget, der kun kan nås indirekte via noget, som andre har hovedansvar for.

Pas på: Stop op, hvis målene indeholder formuleringer som at 'bidrage til', 'stimulere til', 'arbejde med', 'påvirke' eller 'sætte på dagsordenen'.

Mit råd: Fjern denne type formuleringer eller tænk på, hvad der vil kunne vise eller indikere, om man lykkes med at 'bidrage til', 'stimulere til' osv. Tag det med i en konkret målformulering.

På forebyggelsesområdet er det åben-

bart, at ingen har fuld kontrol. Ingen kan mere end at 'bidrage til' forskellige ændringer. Dette bør ikke være en gyldig undskyldning for, at effekterne af bidraget ikke skal kunne mærkes. Spørgsmålet er, hvordan vi skal mærke resultaterne af bidraget – om man faktisk har bidraget til en ændring.

Eksempler:

- *At arbejde for at give børn og unge en bedre skole.*

Hvad er det konkrete grundlag for, at man mener, at det er nødvendigt at arbejde for at give børn og unge en bedre skole?

Hvilke konkrete ændringer må der til, for at man vil sige, at målet om en bedre skole er opnået?

Hvordan kan vi vide, om vores 'arbejde for' en bedre skole faktisk er et bidrag?

- *Stimulere til bevidste værdivalg.*

På hvilken måde bliver der ikke taget bevidste værdivalg nu?

Hvilke konkrete ændringer må til, for at man vil sige, at målet om mere bevidste værdivalg bliver nået?

Hvordan kan vi vide, i hvilken grad vi eventuelt har stimuleret til disse ændringer?

- *Bidrage til en mere sammenhængende forebyggelse.*

På hvilken måde er der nu en mangel på sammenhængende forebyggelse?

Hvad vil være indikationerne på, at målsætningen om en mere sammenhængende forebyggelse nås?

Hvordan vil man evt. vide, i hvilken grad man har bidraget til dette?

3. Mål uden relevans

Målene kan desuden være uklare ved, at de i første række omfatter fænomener, som kun indirekte – og ofte uden begrundelser – relateres til rusmiddelproblematikken.

Pas på: Stop op, hvis målene indeholder formuleringer som 'positive alternativer', 'personlig vækst og /eller udvikling' eller 'generelt forebyggende arbejde'.

Mit råd: Beskriv de konkrete ændringer, der tages sigte på at opnå. Hvilke

konkrete adfærd ændringer skal der til, for at du vil sige, at målene er nået – helt eller delvist?

Findes der et forskningsgrundlag eller anden faglig argumentation for, at disse ændringer er relevante i forhold til at opnå konkrete ændringer også m.h.t. rusmiddelrelaterede problemer? Hvis der ikke findes et forskningsgrundlag – hvordan kan det aktuelle projekt så bidrage til et grundlag for at mene noget om dette?

Eksempler:

- *Fremme samtaler mellem forældre og børn om ungdom og alkohol.*

Hvordan kan vi vide, i hvilken grad der nu foregår samtaler mellem forældre og børn om ungdom og alkohol?

Hvordan kan vi vide, om der foregår mere af dette (efter indsatsen)?

Er der dokumentation for, at flere af den slags samtaler reducerer forekomsten af rusrelaterede problemer blandt unge?

Hvordan kunne man evt. finde ud af det?

- *Styrke selvtilid og mestring hos disse elever.*

Hvordan kan vi vide, hvad niveauet for selvtilid og mestring er i udgangspunktet? Hvordan skal det registreres, om selvtilid og mestring styrkes?

Er det dokumenteret, at den slags selvtilid og mestring reducerer forekomsten af rusrelaterede problemer?

Hvordan kan det aktuelle projekt evt. bidrage til en sådan dokumentation?

- *Giv et alkoholfrit tilbud til målgruppen.* Hvad er grundlaget for at antage, at et sådant tilbud vil reducere rusrelaterede problemer?

Hvordan kan det evt. dokumenteres, at dette tilbud bidrager til en sådan reduktion af problemer?

4. Aktivitetsorienterede 'mål'

En række målbeskrivelser i forebyggelseslitteraturen er ikke egentlige mål, men beskrivelser af aktiviteter, som ofte helt uden faglige begrundelser forudsættes at være egnede virkemidler til at opnå mål. 17 sådanne 'mål' blev identificeret blandt de 87 fra de 25 forebyggelsesprogrammer. Disse tiltag bør beskrives og kræver en egentlig dokumentation eller på anden måde en faglig begrundelse for, at de vil være egnede virkemidler til at nå specifikke mål.

Pas på: Stop op, hvis målene indeholder formuleringer som at 'distribuere information', 'pege på konsekvenser', 'give råd', 'gennemføre kursus/kampagne', 'give lærerne et hjælpemiddel' eller 'integrere forebyggende arbejde i ...'.

Mit råd: Beskriv de ændringer, der tages sigte på at opnå som resultat af indsatsen. Findes der et forskningsgrundlag eller anden faglig argumentation for, at den planlagte aktivitet er egnet til at opnå disse ændringer?

Eksempler:

- *Give orientering om fængselsvæsenet.*

Hvad er målet med at orientere om fængselsvæsenet?

Foreligger der en dokumentation for, at en sådan orientering kan indvirke på rusrelaterede problemer?

Foreligger der evt. planer for at finde ud af, i hvilken grad sådanne orienteringer påvirker rusrelaterede problemer?

- *Oprette et tilbud, hvor børn og unge kan mødes i fritiden.*

Hvad er målet med at oprette et sådant tilbud?

Er der dokumentation for, at oprettelse af sådanne tilbud påvirker rusrelaterede problemer?

Har man evt. planer for at finde ud af, i hvilken grad sådanne tiltag påvirker rusrelaterede problemer?

- *Fokuserer på årsager og sammenhænge til alkohol- og stofmisbrug, omsorgssvigt, vold og racisme.*

Hvad er de mere konkrete formål med at fokusere på årsager og sammenhænge til alkohol- og stofmisbrug, omsorgssvigt, vold og racisme? (Og hvad ved man om årsagerne og sammenhængene?)

Hvilken dokumentation findes der på, at en sådan 'fokusering' indvirker på rusrelaterede problemer?

Har man evt. planer for at finde ud af, i hvilken grad det påvirker rusrelaterede problemer?

5. Konkrete, men ikke-operationelle mål

Kun fem af 87 målsætninger beskrevet i norske forebyggelsesprogrammer kan

PER HOLTH
PSYKOLOG
ATFERDSSENTERET, UNIRAND, OSLO.

betegnes som konkrete mål. Selv med konkret formulerede mål er det imidlertid ikke sikkert, at et specifikt observationsgrundlag kan udledes af målbeskrivelserne. Et mål som 'at reducere alkoholbrug blandt unge' virker godt nok meget konkret og let at afgrænse, men problemerne bliver åbenbare i det øjeblik, man har brug for et konkret mål på fænomenet.

Pas på: Stop op, hvis målene indeholder formuleringer som 'at reducere brug af rusmidler', 'reducere vold i forbindelse med påvirkning af rusmidler', 'eliminere forældre som alkoholkilde for unge', 'fremme og igangsætte samtaler om alkohol mellem forældre og unge', eller 'reducere salg af alkohol til mindreårige'.

Mit råd: For at kunne vurdere, om målene m.h.t. at reducere noget bliver nået, må vi kende niveauet i udgangspunktet. Er udgangsniveauet målt, og i så fald hvordan? Hvis dette ikke kan specificeres, bør målene ændres til noget, som kan specificeres eller måles.

Eksempler:

- *Reducere alkoholforbrug blandt unge og udsætte debutalder.*

Hvad er forbruget og debutalder nu, og hvordan er dette målt?

Hvordan vil ændringer i forbrug og debutalder blive målt?

- *Reducere brug af rusmidler blandt unge.* Hvad er omfanget af rusmiddelbrug blandt unge nu, og hvordan er det målt? Hvordan vil evt. ændringer i omfanget blive registreret?

- *Eliminere forældre som 'alkoholkilde' for de unge.*

I hvilken grad er forældrene en alkoholkilde for de unge nu – hvordan er dette målt? Hvordan vil evt. ændringer i forekomsten af dette blive registreret?

6. Konsekvenser

Hvis vi starter med diffuse begreber, opstår der efterfølgende et behov for at konstruere operationelle definitioner for at kunne foretage undersøgelser med nogen grad af klarhed.

Det er en taknemmelig opgave at kritisere brugen af sådanne operationelle definitioner, fordi de nødvendigvis udelader det meste af det, som rummes af

det mere rummelige diffuse begreb, man startede med. Man kan også blive mødt med påstande om, at det som optog os i udgangspunktet egentlig slet ikke er målbart.

Diffuse og pompøse mål er imidlertid aldrig begyndelsen. Målformuleringer opstår ikke i et vakuum. Konkrete observationer indgår tit i grundlaget for selv diffuse og pompøse målbeskrivelser for et projekt eller en indsats. Før sådanne mål formuleres, vil aktøren eller igangsættereren som regel have observeret fænomener, som han ser udfordringen i at gøre noget ved. Opgaven i forbindelse med at specificere og konkretisere målene er at gå tilbage til disse observationer og beskrive dem på måder, som gør mere systematiske observationer mulig både før og efter indsatsen.

Systematiske observationer bør i næste omgang være udgangspunktet både for at formulere målsætninger for indsatsen og for at kunne vurdere, om indsatsen hovedsageligt er fri for uønskede virkninger og har de tilsigtede virkninger.

Denne artikel er tidligere publiceret i rus & avhengighet nr. 5, 2002.

Artiklen er oversat af STOF-redaktionen.

NOTER

- 1 Artiklen bygger på en gennemgang af 25 norske forebyggelsesprogrambeskrivelser, som det såkaldte Nordahl-udvalg valgte at vurdere (ud af 56 programmer). Nærmere beskrivelser her: http://www.forebygging.no/scripts/cgiip.exe/WService=forebygging/d_emneside.html?hPKey=1916&hParent=22&hDKey=1 Nordahl-udvalget blev nedsat af det norske Kirke-, udtannings- og forskningsdepartementet og Barne- og familiedepartementet, juni 2000. Faggruppens rapport med beskrivelser af programmerne findes på: <http://www.odin.dep.no/archiv/kufvedlegg/01/01/probl029.pdf>

BRUGERPERSPEKTIVER

Fra stofmisbrug til socialpolitik?

Redigeret af Vibeke Asmussen & Steffen Jöhncke. Med bidrag af Vibeke Asmussen, Helle Vibeke Dahl, Regine Grytnes, Jørgen Jepsen, Steffen Jöhncke, Cecilie K. Moesby-Johansen, Charlotte Siiger & Johanne Korsdal Sørensen.

FORLAGET SKRIVER:

Den etablerede sandhed om stofmisbrug er, at det er en samfundssvøbe, der skal bekæmpes med alle midler: Forbud, kontrol, kriminalisering, forebyggelse og behandling.

Indsatsen på alle disse områder har tendens til at blive ved med at vokse: Mere overvågning, strengere straffe, flere i fængsel, flere i behandling. Alligevel synes problemerne at vokse: Nye stoffer og brugere kommer til, og de vanskeligst stillede brugere udstødes som aldrig før. Har vi fanget os selv i en uløselig spiral? Hvor kan vi søge efter nye indsigter?

I denne bog, som overvejende er skrevet af antropologer, peges der på det paradoks, at stofbrugerne selv er en oversat kilde til bedre indsigt i, hvordan stoffer og stofbrug er blevet integrerede dele af livet i vores samfund - fra de unge weekend-brugere af ecstasy eller hash til de nu aldrende brugere med årtiers brug af heroin og metadon bag sig.

Ganske vist er 'bruger-orientering' tidens socialpolitiske model, men i denne bog opfordres man til at se videre end debatten for og imod 'brugerinddragelse' og lade sig grundlæggende udfordre. Værdien af brugernes perspektiver er ikke nødvendigvis, at de anviser lettilgængelige og alternative 'løsninger', men snarere at vi overhovedet kan begynde at opfatte problemerne på nye måder og stille bedre og mere pragmatiske spørgsmål til løsning af stofbrugsproblemer.

BOGEN ER PÅ 192 SIDER OG KOSTER 198 KR.
www.unipress.dk